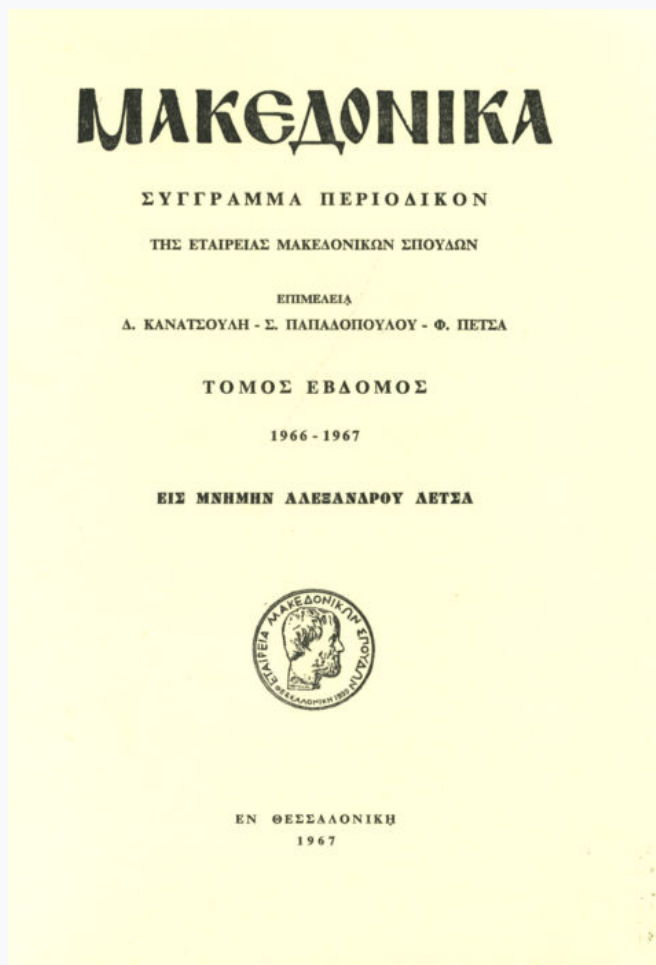

Μακεδονικά

Τόμ. 7 (1967)

Εις μνήμην Αλέξανδρου Λέτσα

Τηλεμάχου Μ. Κατσουγιάννη, Περί των Βλάχων των ελληνικών χωρών. Α', Συμβολή εις την έρευναν περί της καταγωγής των Κουτσοβλάχων

Στέφανος Ι. Παπαδόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.987](https://doi.org/10.12681/makedonika.987)

Copyright © 2015, Στέφανος Ι. Παπαδόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαδόπουλος Σ. Ι. (1967). Τηλεμάχου Μ. Κατσουγιάννη, Περί των Βλάχων των ελληνικών χωρών. Α', Συμβολή εις την έρευναν περί της καταγωγής των Κουτσοβλάχων. *Μακεδονικά*, 7, 381-383.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.987>

annexées à la Bulgarie». Ποιά όμως είναι αυτή η «Région Egéenne» και από ποιους κατοικείται, δέν μās τὸ διευκρινίζει ὁ συγγραφέας. Γιατί δέν χρησιμοποιεῖ τοὺς γνωστοὺς γεωγραφικοὺς ὄρους «Ἑλληνικὴ Μακεδονία καὶ Θράκη» ἢ «Ἀνατολικὴ Μακεδονία» καὶ «Δυτικὴ Θράκη»; Φαίνεται πὼς ὁ ὄρος «Région Egéenne», ποὺ προκαλεῖ ἀσάφεια καὶ σύγχυση, εἶναι ἀρεστός ἀκόμη καὶ στοὺς σύγχρονους Βουλγάρους ἱστορικούς, γιατί τὸν ξαναανανοῦμε καὶ σὲ ἄλλη μελέτη, δημοσιευμένη στὸν ἴδιον τόμο (βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ V. T o p a l o v, L'opinion publique bulgare contre les persécutions des juifs, ἴδιος σ. 484, 486, 488, ὅπου ἡ χρῆση τοῦ ἴδιου ὄρου). Ὅσο γιὰ τὸ γεωγραφικὸ περιεχόμενο, ποὺ δίνει στὸν ὄρο αὐτὸ ὁ συγγραφέας, μποροῦμε νὰ τὸ συμπεράνουμε ἀπὸ ὅσα ὁ ἴδιος γράφει λίγο πιὸ κάτω (σ. 507), ὅπου λέγει ὅτι τὸ 1943 ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις ἔστειλε στρατὸ κατοχῆς καὶ σὲ ἓνα τμῆμα τῆς «Ἑλληνικῆς Μακεδονίας» ὡς τὴ Θεσσαλονίκη. Ἐδῶ λοιπὸν γίνεται σαφές ὅτι, κατὰ τὸ συγγραφέα, μόνον ἡ ἐδῶ ἀπὸ τὸ Στρυμόνα περιοχὴ εἶναι «Ἑλληνικὴ Μακεδονία», ἐνῶ ἡ πέρα ἀπὸ αὐτὸν εἶναι ἡ «Région Egéenne», στὴν ὁποία ἄρα ἔχουν δικαιώματα οἱ Βούλγαροι.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ι. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Τηλεμάχου Μ. Κατσουγιάννη, Περί τῶν Βλάχων τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν. Α', Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων, Θεσσαλονίκη 1964, 8ον, σελ. 94+1 χάρτης [Ἐκδοσις Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη, ἀριθμ. 22].

Ἄν καὶ γραμμένο ὄχι ἀπὸ ἐπιστήμονα ἱστορικό, τὸ βιβλίον αὐτὸ παρουσιάζει σημαντικὸ ἐνδιαφέρον, γιατί ὁ μακαρίτης Κατσουγιάννης ξεπέρασε τὴν ἑλλειψη εἰδικῶν γνώσεων μὲ τὴ μεγάλη ἀγάπη, τὸ πάθος θὰ μπορούσα νὰ πῶ, μὲ τὸ ὁποῖο περιέβαλε τὸ θέμα τῆς μελέτης του.

Κρουσοβίτης τὴν καταγωγὴ ὁ συγγραφέας ἀνῆκε στὴν κατηγορία τῶν πολυπληθῶν βλαχοφώνων Ἑλλήνων τῆς περιοχῆς Μοναστηρίου, ποὺ μετὰ τὴ συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου ἀναγκάσθηκαν νὰ ἐκπατρισθοῦν γιὰ ν' ἀποφύγουν ἓνα νέο ξένο ζυγὸ, ἐστῶ καὶ χριστιανικό. Ὅπως ὅλοι οἱ συμπατριῶτες του, ἔτσι καὶ ὁ Κατσουγιάννης, παρόλο ποὺ βρῆκε μιὰ δευτέρη πατρίδα καὶ εὐδοκίμησε ὡς ἔμπορος στὴ Θεσσαλονίκη, δέν ζέχασε ποτὲ τὴ γενετείρὰ του· ὄχι μόνον αὐτὸ, ἀλλὰ καὶ βάλθηκε μὲ ὅλες του τίς δυνάμεις, ὅσο χρόνον τοῦ ἄφηνε τὸ ἐπάγγελμά του, νὰ μελετῆσθαι καὶ νὰ προβάλῃ τὸ ἔθνικόν καὶ πολιτιστικὸ ἔργον τῶν συμπατριωτῶν καὶ ὁμογλώσσων του. Καὶ πολὺ σωστά ἔστρεψε πρῶτα τὸ ἐνδιαφέρον του πρὸς τὸ πολυσυζητημένο θέμα τῆς καταγωγῆς τῶν Βλάχων τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν.

Στὴν εἰσαγωγὴ (σ. 13-15) τοῦ βιβλίου του ὁ συγγραφέας μās ἐξηγεῖ κυρίως τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους θεωρεῖ τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῶν Βλάχων ὡς θέμα μᾶλλον γλωσσικὸ παρά ἔθνολογικό. Κατόπιν (κεφ. Ι, σ. 16-20) ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἔτυμολογία τοῦ ὀνόματος «Βλάχος». Ἐδῶ ὁ Κατσουγιάννης, ἀφοῦ παραθέτει καὶ συζητεῖ, μὲ συντομία βέβαια, τίς διάφορες ἔτυμολογικὰς ἐρμηνεῖες ποὺ ὑποστηρίχθηκαν ὡς τώρα ἀπὸ τοὺς καθηγητῆς Ν. Βέη, Α. Κεραμόπουλλο, Κ. Ἄμαντο καὶ ἀπὸ ἄλλους ἔρευνητῆς, καταλήγει στὴν ἄποψη ὅτι πιὸ πιθανὴ εἶναι ἡ προέλευσις τοῦ «Βλάχος» ἀπὸ τὸ γερμανικὸ «Welsch», ποὺ μεταφέρθηκε ἀπὸ τοὺς Σλάβους στὴ βαλκανικὴ χερσόνησο, ὅπου καὶ τὸ συναντοῦμε γιὰ πρώτη φορὰ σὲ βυζαντινοὺς συγγραφεῖς τοῦ 10ου αἰῶνα. Ἐτσι ἐξηγεῖται καὶ τὸ γεγονός ὅτι, ἐνῶ οἱ λατινόφωνοι πληθυσμοὶ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς ἄλλους «Βλάχοι» ἢ «Κουτσόβλαχοι» (κατὰ τὴν ἑλληνικὴν παραλλαγὴν τοῦ ὄρου), οἱ ἴδιοι ἀποκαλοῦν τοὺς ἑαυτοὺς τῶν «Ἀρουμούνους», δηλαδὴ «Ρωμαίους», ὅπως καὶ οἱ ὑπόλοιποι Ἕλληνες τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ κατόπιν βυζαν-

τινου κράτους. Οί Κουτσόβλαχοι επίσης διαχωρίζουν τους έαυτούς των και από τους Δακορουμάνους, που τους ονομάζουν «Βλαχούτες».

Τό δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας (σ. 21-37) αφιερώνεται στην εξέταση του Κουτσοβλαχικού προβλήματος από έθνολογική άποψη. Στην αρχή ό συγγραφέας παραθέτει τις απόψεις των Έλλήνων έρευνητών, που τους κατατάσσει σε δυό γενικά κατηγορίες: σ'αυτούς που δέχονται, με διαφορετικά ό καθένα κριτήρια, την καταγωγή των Βλάχων από τις σημερινές ρουμανικές χώρες (Π. Άραβαντινός, Κ. Παπαρρηγόπουλος, Ν. Βέης, Κ. Άμαντος) και σ' εκείνους που υποστηρίζουν ότι πρόκειται για έκλατινισμένους Έλληνες (Κ. Κούμας, Μ. Χρυσόχου, Ε. Κουρίλας, Σπ. Παπαγεωργίου, Κ. Νικολαΐδης, Α. Κεραμόπουλος). Με τη δεύτερη άποψη συντάσσεται και ό συγγραφέας, που αναφέρει κατόπιν τις γνωστές μαρτυρίες των βυζαντινών πηγών του βου αιώνα (του ιστορικού Ίωάννου του Λυδού, του χρονογράφου Θεοφάνη και του ιστορικού Θεοφυλάκτου του Σιμοκάττη) και υποστηρίζει την άποψη ότι ό έκλατινισμός των κατοίκων της ελληνικής χερσονήσου είχε ήδη συντελεσθή τόν 6ο μ.Χ. αιώνα. Άξιοσημείωτη είναι ή νέα έρμηνεία που δίνει ό Κατσουγιάννης στο πολυσυζητημένο χωρίο του Θεοφάνη και του Θεοφυλάκτου του Σιμοκάττη «τόρνα, τόρνα, φράτερ». Τέλος εκτίθενται συνοπτικά ό απόψεις διαφόρων ξένων έπιστημόνων, που ασχολήθηκαν γενικά με τους έκλατινισμένους λαούς της χερσονήσου του Αΐμου, όπως είναι οί Fr. Miklosich, W. Tomaschek, A. D. Xenopoul, N. Iorga και άλλοι. Έδώ ό συγγραφέας διαχωρίζει την κατηγορία των ευαρίθμων Μογλενιτοβλάχων, άπογόνων των Πατινάκων, που προέρχονται από τη Δακία και γιά τους όποιους έχουμε μαρτυρημένη έγκατάστασή τους στο «θέμα Μογλενών» κατά τις άρχές του 12ου αιώνα. Άξίζει να τονίσουμε στο σημείο αυτό ότι οί Μογλενιτοβλάχοι, που ή γλώσσα τους διαφέρει πολύ από την κουτσοβλαχική, αυτοαποκαλούνται «Βλάσι» και όχι «Άρουμοῦνοι».

Η εξέταση του Κουτσοβλαχικού προβλήματος από γλωσσική άποψη άπασχολεί τό συγγραφέα στο τρίτο κεφάλαιο του βιβλίου του (σ. 38-51). Στην αρχή μās δίνει μία γενική εικόνα του έκλατινισμού της Δύσης και της έκτασης των ρωμανικών γλωσσών και κατόπιν αναφέρει έκτενέστερα στη διάδοση της δημόδους λατινικής στη χερσόνησο του Αΐμου και στη γένεση της κουτσοβλαχικής. Με την καθοδο και παρεμβολή των Σλάβων διασπάται ή γεωγραφική ένότητα των έκλατινισμένων πληθυσμών της Βαλκανικής χερσονήσου με άποτέλεσμα να άναπτυχθούν ύστερα δυό χωριστές λατινογενείς γλώσσες, ή δακορουμανική και ή κουτσοβλαχική. Ώς χρόνο, κατά τόν όποιο συντελέστηκε ή διαφοροποίηση αυτή, ό συγγραφέας δέχεται τό διάστημα από τόν 7ο ως τό 10ο μ.Χ. αιώνα.

Τά έπόμενα δυό τελευταία κεφάλαια (IV και V, σ. 52-59) περιέχουν κρίσεις του συγγραφέα πάνω σε διστάμενες απόψεις γιά την προέλευση των Κουτσοβλάχων, καθώς και χρήσιμες παρατηρήσεις του σχετικά με τις μετατοπίσεις των Κουτσοβλάχων και με τις παραλλαγές του όρου «Βλάχος - Κουτσόβλαχος - Άρβανιτόβλαχος». Τό πρώτο μέρος του βιβλίου κλείνει με την έκθεση (σ. 60-62) των τελικών συμπερασμάτων και γενικότερων παρατηρήσεων του συγγραφέα.

Ξεχωριστό ένδιαφέρον, ιδίως γιά τους γλωσσολόγους, παρουσιάζει τό δεύτερο μέρος του βιβλίου (σ. 63-91), που ό συγγραφέας τό ονομάζει «Παράρτημα». Πρόκειται γιά ένα λεξιλόγιο της κουτσοβλαχικής από 700 περίπου λέξεις άθησαύριστες, που δέν περιλαμβάνονται στο «Έτυμολογικόν Λεξικόν της Κουτσοβλαχικής γλώσσας» του Κ. Νικολαΐδη (Άθήναι 1909). Οί λέξεις του λεξιλογίου αυτού, που δημοσιεύεται με όλους τους κανόνες της γλωσσολογικής έπιστήμης, άνήκουν στο γλωσσικό ίδιωμα του Κρουσόβου, που ό Κατσουγιάννης γνώριζε πολύ καλά. Όπως είναι γνωστό, τό Κρούσοβο έποικίστηκε κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 18ου αιώνα από πρόσφυγες της Νικολίτσας, Γράμμουστας, Λινοποτίου και άλλων χωριών και κοινοπόλεων της Δυτικής Μακεδονίας, γ' αυτό και ό

Κατσουγιάννης θεωρεῖ τὸ ἰδιώμα τοῦ πιὸ γνήσιο ἀπὸ τὰ ἄλλα ἰδιώματα τῆς κουτσοβλαχικῆς, γιατί δὲν δέχθηκε ξένες ἐπιδράσεις, ὅπως π.χ. τὸ ἰδιώμα τῆς Μοσχόπολης, ποὺ ἀπέκτησε τραχύτερη προφορά, ἐπειδὴ ἀναπτύχθηκε μέσα σὲ ἀλβανόφωνο περιβάλλον.

Κλείνοντας τὸ σημειώμα μας αὐτὸ μπορούμε νὰ ποῦμε συμπερασματικά ὅτι τὸ βιβλίο τοῦ Κατσουγιάννη ὄχι μόνον κατατοπίζει τὸ εὐρύτερο κοινὸ πάνω στὸ θέμα τῆς καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων, ἀλλὰ προσφέρει καὶ στοὺς εἰδικούς χρήσιμες ἐπιστημονικὲς παρατηρήσεις καὶ πολὺτιμο ὕλικό.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ι. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Τηλεμάχου Μ. Κατσουγιάννη, Περὶ τῶν Βλάχων τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν. Β', 'Εκ τοῦ βίου καὶ τῆς ἱστορίας τῶν Κουτσοβλάχων ἐπὶ τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1966, 8ον, σελ. 120. [Ἐκδοσις Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη, ἀριθμ. 23].

Τὸ δεῦτερο βιβλίο τοῦ Κατσουγιάννη ἐκδόθηκε ἀπὸ τὰ κατάλοιπά τοῦ δυὸ χρόνια μετὰ τὸ θάνατο τοῦ συγγραφέα. Τὴν πρωτοβουλία καὶ τὴ φροντίδα τῆς ἐργασίας αὐτῆς τὴν ἀνέλαβε ἡ κόρη τοῦ κυρία Φανή Γ. Δεληγιάννη μετὰ τὴ βοήθεια τοῦ φιλολόγου κ. Ἀγαθοκλῆ Δημητράκου καὶ τῆ δικῆ μου. Πρέπει πάντως νὰ διευκρινήσουμε ἐδῶ ὅτι ὁ ρόλος καὶ τῶν τριῶν μας περιορίστηκε στὴν ἀπλὴ ταξινόμηση τῶν καταλοίπων, στὸν ἐλεγχό καὶ συμπλήρωση μερικῶν βιβλιογραφικῶν παραπομπῶν καὶ τέλος στὴν ἐπιμέλεια τῆς ἐκδόσεως. Σεβαστήκαμε ἀπόλυτα τὸ κείμενο τοῦ συγγραφέα, γι' αὐτὸ καὶ τὸ βιβλίο τοῦ παρουσιάστηκε ἑλλιπές, ὅπως τὸ ἄφησε, με δύο μέρη, δύο θέματα χωριστά καὶ κάπως ἀσύνδετα μεταξύ τους.

Τὸ πρῶτο μέρος τῆς ἐργασίας (σ. 11-28) φέρει τὸ γενικὸ τίτλο «Ἡ ἄστικὴ τάξις παρὰ τοῖς Κουτσοβλάχοις». Ἐδῶ ὁ συγγραφέας, ἀφοῦ πρῶτα μνημονεύει τὶς περιοχὲς τῆς ἐλληνικῆς χερσονήσου, ὅπου ὑπῆρχαν ἐγκατεστημένοι συμπαγεῖς λατινόφωνοι ἐλληνικοὶ πληθυσμοὶ κατὰ τὴν ἀρχὴ τῆς τουρκοκρατίας, ἀπαριθμεῖ κατόπιν τὰ διάφορα αἷτα (αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ γεννήσεις, ὑποασχόληση, πένια, πείσεις τοῦ κατακτητῆ), ποὺ προκάλεσαν τὶς μετατοπίσεις τῶν πληθυσμῶν αὐτῶν κατὰ τὸ 15ο καὶ 16ο αἰῶνα πρὸς ἄλλους τόπους ἀσφαλέστερους. Ὑστερα ἀναφέρεται στὴν κοινωνικὴ καὶ δημογραφικὴ σύσταση τοῦ κουτσοβλαχικοῦ στοιχείου καὶ παρακολουθεῖ τὴν πορεία τῆς κοινωνίας τοῦ ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τῆς κτηνοτροφίας (ἐξέλιξη τοῦ «στελιγκάτου») ὡς καὶ τὴν ἴδρυση καὶ ἀκμὴ τῶν γνωστῶν ἐλληνοβλαχικῶν ἄστικῶν κοινοτήτων, ὅπως εἶναι τὸ Συρράκο, οἱ Καλαρρίτες, τὸ Μέτσοβο, ἡ Μοσχόπολη καὶ ἄλλες. Τὸ συμπέρασμα ποὺ βγαίνει εἶναι ὅτι οἱ πυρῆνες τῆς κουτσοβλαχικῆς ἄστικῆς τάξεως ὑπῆρχαν πρὶν ἀπὸ τὴν τουρκοκρατία, ἂν καὶ ἡ ἀκμὴ τῶν παραπάνω κοινοτήτων παρατηρεῖται κυρίως μετὰ τοῦ 16ου-18ου αἰῶνα.

Ἰδιαίτερα (σ. 16-21) ἀσχολεῖται ὁ Κατσουγιάννης μετὰ τὴν ἀκμὴ καὶ καταστροφή τῆς Μοσχόπολης, τοῦ γνωστοῦ ἐμπορικοῦ καὶ πνευματικοῦ κέντρου τῶν Κουτσοβλάχων, τοῦ ὁποῦο ἡ λεηλασία ἀπὸ τοὺς Τουρκαλβανούς καὶ ἡ ἐγκατάλειψή του ἀπὸ τοὺς κατοίκους στὶς 2 Σεπτεμβρίου τοῦ 1769 ὄχι μόνον ἀποτελεῖ τὸ τέμα μιᾶς περιόδου, τῆς «Μοσχοπολιτικῆς», ὅπως τὴν ἀποκαλεῖ ὁ συγγραφέας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχὴ μιᾶς μεγάλης μεταναστευτικῆς κίνησεως τοῦ κουτσοβλαχικοῦ στοιχείου μέσα στὸν ἐλληνικὸ χῶρο καὶ ἔξω ἀπὸ αὐτόν. Τὸ ρεῦμα αὐτὸ πληττεῖ ἰδιαίτερα τὴ Βόρειο Ἠπειρο καὶ τὴ Δυτικὴ Μακεδονία, ὅπου, ἐκτός ἀπὸ τὴ Μοσχόπολη, ἐρμῶνονται σχεδὸν καὶ οἱ κωμοπόλεις Νικολίτσα, Λινοτόπι, Σίπισα, Μπιθικόκι, Μπόρια, Γκάμπροβο, Γράμμουστα καὶ ἄλλες.

Τὸ πρῶτο μέρος τοῦ βιβλίου κλείνει μετὰ τὴν ἐξέταση αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ θέματος τῶν ἀποδημιῶν, ποὺ διακρίνονται σὲ δύο κατηγορίες: 1) μεταναστεύσεις ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας (Αὐστρία, Οὐγγαρία κ.ά.), στὶς Παραδουνάβιες Ἠγεμο-